

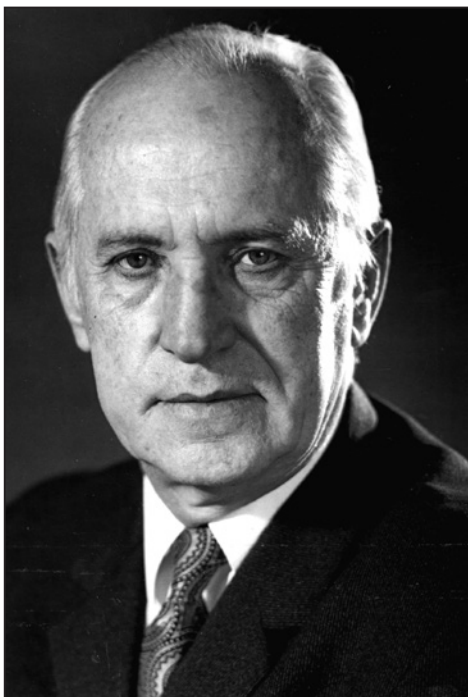
Vilém Hrubý

18. 11. 1912 – 23. 9. 1985

Mezi významné osobnosti, které spojili svůj život s oblastí Uherskohradištska, bezesporu patří vědec, archeolog, slavista, muzejník a v neposlední řadě dobrý člověk Vilém Hrubý. Od jeho úmrtí letos uplynulo již třicet let, a přestože k jeho osobě bylo napsáno mnohé, nezaškodí si některá fakta zopakovat. V. Hrubý byl původní profesí pedagog, který po maturitě v roce 1932 působil na školách ve Spytihněvi, Jankovicích, Sušicích, Starém Městě a od roku 1943 také v Uherském Hradišti. Jeho vášní však vždy byla archeologie a muzeum. Nepřekvapí proto, že skončil se školstvím a nastoupil do Slováckého muzea, kde brzy uspořádal a poté spravoval jeho archeologické sbírky. Odsud pokračovala jeho dráha do brněnského Moravského musea, s nímž natrvalo spojil svoji vědeckou kariéru. Zde od roku 1949 působil jako vedoucí archeologických výzkumů slovanského období v oblasti Starého Města (1949–1985), jako přednosta Prehistorického oddělení (1952–1978) a osm let také jako vědecký náměstek ředitele (1971–1977).

Jen málokomu se podaří, aby na prahu své vědecké dráhy učinil objev světového významu. V případě V. Hrubého měl tento objev podobu nejrozsáhlejší nekropole z 9. století a zejména základů prvního prokazatelně velkomoravského kostela. Stalo se tak na jaře v roce 1949 ve Starém Městě „Na Valách“, dnes na půdě památníku Velké Moravy. Tento unikátní objev jasně nasměroval následný profesní zájem začínajícího vědce na archeologii Slovanů. Na Uherskohradištsku, zejména na katastru Starého Města, pak Hrubý uskutečnil celou řadu odkryvů v podobě raně středověkých pohřbití, sídlišť, opevnění a řemeslnických areálů. Doložil velkomoravský původ základů současného staroměstského kostela

sv. Michaela archanděla (1962), poblíž kterého na sklonku svého života odkryl pozůstatky kamenné stavby palácového typu z 9. až 12. století (1981–1985). Objevil lokalitu Uherské Hradiště-Sady „Špitálky“ s nejrozsáhlejším pohřebišťem z 10.–12. století na Moravě a s ještě významnějším křesťanským areálem z doby Velké Moravy – zřejmě sídlem arcibiskupa Metoděje. V Modré u Velehradu s jistotou začlenil základy tamního již dříve objeveného kostela do sféry velkomoravské kultury (1952–1953), ve Zlechově našel a prozkoumal sídliště ze 4./5. století, které pak spojil s nejstaršími Slovy na našem území. Další Hrubého výzkumy jsou spojeny s hradiskem sv. Klimenta u Osvětiman, se staroslovanským mohylníkem v Hluku „Hlubočku“, sídlišťem z 6. až 12. století u Ostrožské Nové Vsi na „Oráčínách“. Pro práci V. Hrubého bylo typické, že téměř vždy brzy po objevech následovala jejich vědecká vyhodnocení, což je obdivuhodné zejména v případě jeho nejvý-

znamnější knihy *Staré Město, velkomoravské pohřebiště „Na valách“*, která vyšla tiskem již v roce 1955, tedy pouhá tři léta po ukončení rozsáhlých terénních výzkumů (1948–1951).

Kromě toho, že byl Hrubý výborným terénním archeologem a objevitelem, byl též ceněným pedagogem bývalé katedry prehistorie filozofické fakulty brněnské univerzity, dnešního Ústavu archeologie a muzeologie FF MU, stejně jako byl autorem či koordinátorem mnoha úspěšných muzejních expozic a výstav. Vzpomeňme alespoň expozici „Pravěku Moravy“ z roku 1950 reinstalovanou v roce 1966 nebo syntetickou výstavu „Velkomoravské Staré Město – středisko výroby, kultury a moci západních Slovanů“. Ta vznikla v roce 1980 v Moravském muzeu za vydatné pomoci jeho dlouholeté asistentky Kristiny Marešové, před níž mu byla významnou spolupracovnicí Věra Hochmanová-Vávrová.

Za svého plodného života byla Hrubému udělena mnohá ocenění. Již v roce 1949 obdržel „Cenu za vědu, umění a práci osvětovou“ Krajského národního výboru ve Zlíně, v roce 1968 získal státní vyznamenání „Za vynikající práci“ a v roce 1969 Čestné občanství Starého Města. Byl jedním z prvních Čechů, jemuž se dostalo uvedení ve světové knižní encyklopedii „Kdo je kdo na světě“. V letech 1970–1980 zastával Hrubý funkci předsedy Moravského archeologického klubu, mezi lety 1956 až 1974 byl předsedou moravské sekce Československé společnosti archeologické. Hrubý nebyl nikdy politicky činný, což při některých diskusích s názorovými oponenty jakoby navenek poněkud oslabovalo jeho vyjednávací pozici. Ovšem ze svých odborných stanovisek nikdy neustupoval. Vždy hájil přímou spojitost Starého Města i Uherského Hradiště s raně středověkým Veligradem, v němž spatřoval mocenské i církevní centrum Velké Moravy.

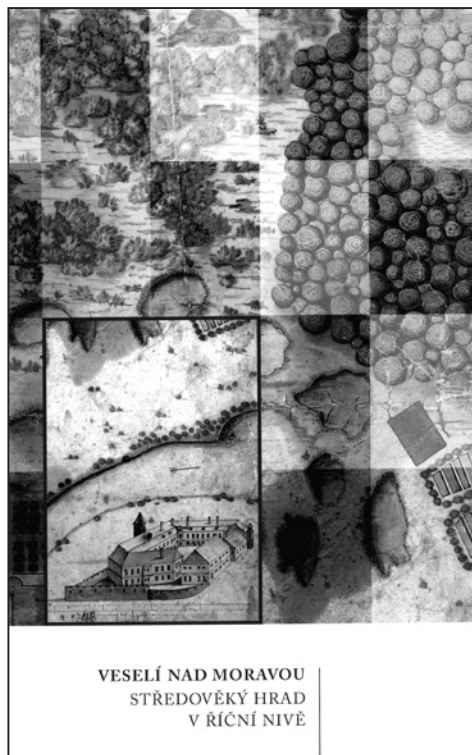
Místo posledního odpočinku V. Hrubého se nachází na hřbitově ve Starém Městě, jen kousek od míst, kde vedl svůj poslední archeologický výzkum. U památníku Velké

Moravy, jehož realizaci na počátku šedesátých let 20. století pomáhal prosadit, je po něm pojmenována jedna z ulic. Budete-li jí procházet anebo při návštěvě hřbitova ve Starém Městě blízko tamní studny narazíte na hrob s nejvyšším pomníkem či zavítáte-li do Památníku Velké Moravy, vzpomeňte na významného vědce a dobrého člověka, prof. PhDr. Viléma Hrubého, DrSc., archeologa velkomoravského Veligradu.

Luděk Galuška

Miroslav Plaček a kolektiv. Veselí nad Moravou: středověký hrad v říční nivě. Brno: Archaia Brno o.p.s., 2015. 382 s.

Recenzovaná monografie je vyústěním několikaletého záchranného výzkumu, který byl realizován v souvislosti s rekonstrukcí zámku ve Veselí nad Moravou a zároveň grantového projektu (GA ČR P405/11/1729), s jehož přispěním bylo možné komplexně vyhodnotit získaný archeologický materiál, včetně mnoha environmentálních vzorků.

Výzkum a jeho zpracování přibližuje běžný život obyvatel hradu ve 13. a 14. století.

Knih je rozčleněna do jedenácti kapitol, z nichž první je věnována úvodu a závěrečné kapitoly pak obsahují seznam literatury, anglické resumé, barevné přílohy a DVD nosič s přílohami. Ostatní autorské kapitoly pojednávají o jednotlivých oblastech, jako je přírodní prostředí, historie, terénní výzkum, přírodovědný výzkum a hmotná kultura a jsou dále členěny na podkapitoly. V následujícím závěru najdeme shrnutí podoby a osudu veselského hradu.

Kapitola o historii se neomezuje pouze na události týkající se samotného hradu, ale zmiňuje také podobu a roli jeho okolí v širších historických souvislostech. Na oddíl o středověkém osudu Veselí navazuje souhrn novověkých dějin až do roku 1960, kdy byl zámek opuštěn. Součástí kapitoly je také pojednání o vývoji hradů na území jihovýchodní Moravy do konce 14. století.

Další kapitola je věnována terénnímu výzkumu. Podrobně je zde popsán archeologický výzkum probíhající v letech 2008–2010. Nejzásadnější pro poznání lokality je původní předhradí hradu, kde jsou archeologické situace rozčleněny do časových fází (I–IV) s dělením na další subfáze. Popsány jsou rovněž další hradní části jako samotné jádro hradu, parkán, příkop a dále situace odkryté v interiéru zámku. Samostatná podkapitola je věnována středověkému čtvercovému průjezdnímu objektu ve východním křídle zámku, který byl interpretován jako součást branského systému, pravděpodobně vstupní věž. Součástí terénního výzkumu byl také geofyzikální průzkum, jehož cílem byla lokalizace pozůstatků hradu a identifikace dalších archeologických struktur.

Přírodovědná část rozebírá sedimentologii a mikromorfologii lokality. Dále se věnuje také petrografii stavebních hmot a keramiky, kterou na základě mikropetrografického složení rozděluje do několika charakteristických skupin (A–G) odpovídající makroskopicky stanoveným keramickým třídám. Rozborem se podařilo doložit místní keramickou pro-

dukci charakterizovanou skupinou B. Následuje krátká podkapitola o dendrochronologickém datování, jemuž bylo podrobeno 165 vzorků, z nichž jich však bylo možné datovat pouze 40. Nalezené dřevěné artefakty a konstrukce byly podrobeny také identifikaci dřevin. Přírodovědným rozbořem prošly rovněž rostlinné zbytky, pyly a zvířecí kosti, které dovolují rekonstruovat životní prostředí. Kromě dřev se na veselském hradě zachovaly i kůže, které byly podrobeny fyzikálně-chemickým analýzám.

V další kapitole najdeme podrobnou analýzu jednotlivých typů hmotné kultury. Keramika je rozdělena do tří časových horizontů, z nichž největšímu zastoupení se dostalo vrcholně středověké keramice z 13. až poloviny 14. století. Na základě stratigrafické situace byl tento horizont rozdělen na dílčí fáze. Nakonec je však středověká keramika hodnocena jako celek, a to zejména kvůli výraznému nepoměru v zastoupení jednotlivých subfází. Zároveň se při krátkém trvání subfáze (60–70 let) neprojeví výraznější změny ve tvaru ani materiálu. Popis středověké keramiky je přehledně rozdělen podle konkrétních typů keramických nádob (hrnce, mísy, poklice, džbány atd.). Celkově soubor středověké keramiky čítal 15 582 jedinců. Horizont pozdně středověké keramiky z pozdního 14.–15. století byl charakterizován velmi stručně, a to především z důvodu nízkého zastoupení této keramiky v souboru (pouze 612 jedinců). Samostatná podkapitola pak pojednává o třetím horizontu, tedy o novověké keramice 16.–17. století, která je zastoupena 1 209 jedinci. Kromě kuchyňské a stolní keramiky byl na veselském hradě získán také nepočítaný soubor stavební keramiky, především zlomků cihel a pálené střešní krytiny. Další vyhodnocení patří kovovým artefaktům, kterých bylo nalezeno 534. Z velké části se jednalo o stavební kování, ale nechybí ani militaria, součásti výstroje jezdce a koně, předměty osobní výbavy, řemeslnické a zemědělské nástroje. Soubor dřevěných artefaktů čítá 123 kusů, které byly rozděleny do funkčních skupin

na kuchyňské a stolní nádobí, provozní vybavení (rukojetě a násady, louče, setrvačnický a další), součásti stavebních konstrukcí, hry, militaria a potřeby na psaní. Dalším hojně využívaným organickým materiálem byla kůže, která se na veselském hradě dochovala ve více jak 125 kusech. Artefakty byly opět rozděleny do skupin na součásti obuvi, opasky a řemeny, tobolky, rukavice, výrobní odpad a neurčitelné kusy. Nevelkým souborem jsou zastoupeny textilní artefakty, u kterých nebylo ve většině případů možné určit jejich původní funkci. Rozděleny proto byly do skupin podle materiálu na hedvábí, vlnu a lýko. Další nevelkou skupinu tvoří nálezy 25 kusů kostěné a parohové industrie, která náleží předmětům pro hry a volný čas, dále jsou zastoupena militaria, pracovní a provozní vybavení, součásti oděvů, polotovary, odpad a předměty, u kterých není jejich funkce jasná. Soubor hmotné kultury uzavírá nález tří desítek zlomků středověkého a 11 zlomků novověkého skla a pouze jediná mince, pražský groš Jana Lucemburského pochází patrně z let 1311–1318.

Kromě černobílých obrázků v textu a výběru barevných obrazových příloh v závěrečné části je ke knize přiloženo DVD s přílohami obsahově rozdělenými podle jednotlivých kapitol. Najdeme zde fotografie z výzkumů, digitalizované plány, fotografickou a kresebnou dokumentaci hmotné kultury a také grafy a tabulky k přírodovědným analýzám.

Samotný výzkum, ale především jeho komplexní zpracování, je pro archeologii velmi významný počín. Dovoluje nám nahlédnout do života na středověkém hradě a podrobněji se zaměřit na předměty běžné denní potřeby, a to i takové, které se v archeologických kontextech neobjevují běžně (především kůže a dřeva). Velkým přínosem, zejména pro oblast středního Pomoraví, je kompletní vyhodnocení keramického souboru. Poznání keramické produkce tohoto regionu bylo dosud velmi malé a vycházelo jen z několika málo dílčích studií (Procházka 1984; Snášil 1971, týž 1982;

Galuška 2003). Doufejme, že se v dohledné době dostane podobnému vyhodnocení i dalším zajímavým lokalitám v regionu.

Literatura:

- G a l u š k a, Luděk, 2003. Zaniklá hrnčířská pec středověkého Veligradu-Starého Města – důsledek vpádu Matouše Čáka Trenčanského na Moravu roku 1315? *Archaeologia historica* 28, 591–609.
- P r o c h á z k a, Rudolf, 1984. Pozdně hradištní keramika v některých moravských regionech. *Archeologické rozhledy* 34/4, 430–442.
- S n á š i l, Robert, 1971. Záblačany (okres Uherské Hradiště). In: Snášil, Robert, ed. *Zaniklé středověké vesnice v ČSSR ve světle archeologických výzkumů: sborník prací přednesených na 3. celostátním semináři o problematice zaniklých středověkých vesnic, Uherské Hradiště 10. – 13. 5. 1971. Díl 1.* Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 89–116.
- S n á š i l, Robert, 1982. Hrnčířská pec z trhové vsi Veligradu. *Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami* 2, 3–24.

Lenka Běhounková

Projekt „Velká Morava a 1150 let křesťanství ve středu Evropy“ a výstava „Velká Morava a počátky křesťanství“

Psal se rok 1963, od příchodu byzantských věrozvěstů Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu uplynulo 1100 let, a veřejnosti byla představena výstava „Velká Morava: Tisíciletá tradice státu a kultury“. V průběhu pěti let představila tato výstava v třinácti městech Evropy výsledky archeologických terénních výzkumů a bádání poválečné archeologie. Poprvé tak byl komplexně představen široké veřejnosti první slovanský státní útvar – Velká Morava.

V roce 2013, o padesát let později, si Česká republika opět připomenula výročí příchodu sv. Cyrila a Metoděje, tentokrát 1150leté. V letech 2012–2015 byl realizován projekt „Velká Morava a 1150 let křesťanství ve středu Evropy“, který je součástí Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní identity (NAKI). Příjemcem projektu byl Archeologický ústav AV ČR, Brno, v.v.i.

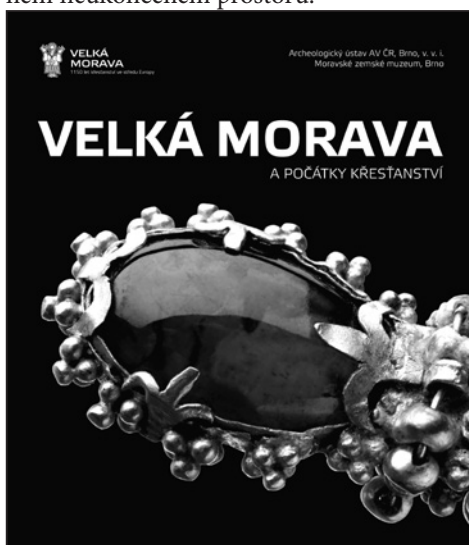
a partnerem Moravské zemské muzeum v Brně. Nové výsledky bádání na poli velkomoravské archeologie byly prezentovány na mezinárodní odborné konferenci „Cyriometodějská misie a Evropa – 1150 let od příchodu soluňských bratří na Velkou Moravu“ v květnu roku 2013.

Dne 28. 11. 2014 byla potom v Brně otevřena výstava „Velká Morava a počátky křesťanství“. V Paláci šlechtičen (Moravské zemské muzeum) ji měli možnost návštěvníci vidět až do 28. 2. 2015. Z Brna se výstava přesunula do Prahy do Císařské konírny (Pražský hrad), kde mohli návštěvníci obdivovat vystavené exponáty od 17. 4. 2015 do 28. 6. 2015. Jako poslední hostila výstavu Bratislava a v prostorách Bratislavského hradu (Slovenské národní muzeum) ji bylo možné navštívit od 7. 8. 2015 do 1. 11. 2015. K výstavě byl taktéž vydán obsáhlý katalog.

Výstava má za cíl prezentovat nejcennější archeologické nálezy z doby Velké Moravy a představit tuto důležitou historickou etapu naší země nejenom v kontextu počátků křesťanství, ale v celém spektru aspektů lidského života, společnosti a kultury. Výstava je členěna chronologicky a tematicky, od doby stěhování národů po zánik Velké Moravy prezentuje jednotlivé archeologické nálezy v souvislosti s jejich vypovídací hodnotou o kultuře a společnosti. Jednotlivé části jsou tak věnovány např. již zmiňovanému křesťanství, velkomoravským elitám, obchodu, řemeslům atd. Architektonické zpracování výstavy je koncipováno tak, aby dalo vyniknout tomu nejdůležitějšímu, a to jsou vystavené exponáty. Autorům se podařilo shromáždit jedinečný soubor předmětů, to nejcennější, nejkrásnější a nejdůležitější, co se nám z doby Velké Moravy dochovalo. Více než 1200 sbírkových předmětů zapůjčilo na výstavu na třicet institucí z České republiky a sousedních zemí. Mezi vystavenými předměty jsou honosné „Zelnitiovo“ nákončí ze Starého Města, nákončí s orantem z Mikulčic, šperky z hrobu „kouřimské kněžny“ a „sadské princezny“, pohár z kolínského hrobu, poklad „byzantského kup-

ce“ ze Zemianskeho Vrbovku, depot železných předmětů z Klášťova, plakety z Bojně a další. Výstavu doplňují také špičkově zpracované modely velkomoravských kostelů a instalace hrobů.

Výstava se nesnaží vyprávět fiktivní příběhy velkomoravských postav, ani prezentovat předměty v rámci kontextu každodenního života, ale nechává k návštěvníkovi předměty promlouvat tak, jak promlouvají k archeologům. Takto zvolená koncepce je výstavě jednoznačně ku prospěchu, protože neodvádí pozornost návštěvníka, a ten tak může obdivovat zručnost šperkařských či kovářských mistrů, pasířů a kovotepců. V případě posledního zastavení výstavy na Bratislavském hradě je třeba vyzvednout i zvolené výstavní prostory. Návštěvník zde sestoupil do podzemí, kde klenuté sklepy hradu ideálně dotvořily celkovou atmosféru pokladnice velkomoravské kultury. Nejsilnější zážitek ovšem přinesla závěrečná instalace šperků ve válcových tubusech. Prsteny byly navlečeny na bílých vzpínajících se rukou, náušnice a náhrdelníky byly zavěšeny na bílých bustách s pletenými čelenkami, či jen zavěšeny, stejně jako gombíky, v prostoru. I díky vhodně zvolenému nasvícení působila instalace dech beroucím dojmem a gombíky se vznášely jako planety v temném neukončeném prostoru.

Výstava představila veřejnosti jedinečný soubor nejcennějších archeologických nálezů z doby Velké Moravy, který se pravděpodobně nikomu v blízké budoucnosti nepodaří opět sestavit. Velká Morava a počátky křesťanství autorů Pavla Kouřila a Ludka

Galušky tak jednoznačně splnila očekávání a nastavila vysokou laťku jejich následovníkům za padesát let, k výročí 1200 let příchodu sv. Cyrila a Metoděje.

Tomáš Chrástek